

MODALITĂȚI DE REALIZARE A UNOR LECȚII MODERNE DE ISTORIE

NICOLAE MARCEL

În documentele de partid, în literatura de specialitate, se vorbește tot mai mult de faptul că școala contemporană nu-și mai poate realiza integral rolul prin lecția tradițională. Astfel, în Hotărârea Plenarei C.C. al P.C.R. din 18—19 iunie 1973 se indică extinderea utilizării metodelor moderne, active, care dezvoltă gândirea, capacitatea de investigare a elevilor și care presupun participarea lor la dobândirea cunoștințelor printr-o muncă independentă.¹

Procesul de modernizare impune obligația de a orienta elevii în cunoașterea realității, înarmându-i cu metode și tehnici de învățare prin acțiune. Modernizarea presupune adaptarea lecțiilor la noile sarcini, prin scop și conținut, prin metode și mijloace didactice, prin tipologie și structură. Pentru ca școala să-și deplinească rolul de forță de propulsie socială, scopul lecției se elaborează și se realizează în funcție de rolul și sarcina școlii în etapa dată.

Reușita unei lecții de istorie presupune o îmbinare măiestrită a metodelor și procedeele clasice cu cele moderne. Mijloacele moderne de lucru nu sînt altceva decît un ansamblu de forme de învățare adaptat la cerințele epocii contemporane, vizînd în primul rînd aspectul formativ al transmiterii cunoștințelor, acela de a crea la elevi deprinderea de a învăța.²

Accentul trebuie să cadă pe înțelegerea fenomenelor istorice de către elevi și mai puțin pe volumul de date, nume, care constituie elemente ajutătoare în formarea ideilor și din care nu trebuie să ne facem un scop. Cîtă mulțumire produce în sufletul profesorului elevul care rezolvă argumentat o situație-problemă, mijloc important în aprecierea cunoștințelor.

Se știe că diafilmul, asupra căruia o să ne oprim în cele ce urmează, constituie unul din mijloacele tehnice moderne aflate la dispoziția majorității profesorilor. El dă posibilitatea profesorului de a întregi evenimentul predat cu imaginea concretă a faptelor în desfășurare, de a comenta succesiv fiecare fază cronologică, de a corela momentele și de a le explica interdependența cauzală.

Integrarea acestor procedee în predare este o problemă care ține de măiestria didactică a propunătorului, întrucît orice model experimentat de noi sau de alții nu poate fi luat drept rețetă. Unele păreri prezentate cu această ocazie pot să constituie subiecte de discuție și, în același timp, un schimb util de experiență.

¹ Hotărârea Plenarei C.C. al P.C.R. din 18—19 iunie 1973, în „Scînteia“, nr. 9563 din 8 iulie 1973.

² Vezi și Florea Stănculescu, *Clasic și modern în predarea istoriei*, în „Studii și articole de istorie“, XXII, 1973, p. 129—145.

Ni se pare util să prezentăm detaliat modul în care se poate desfășura lecția de istoria României, anul IV, cu tema : „Epopoea românească sub conducerea lui Ștefan cel Mare“.

În pregătirea acestei lecții din istoria medievală a Moldovei am avut în vedere că domnia lui Ștefan, de aproape o jumătate de veac, este cel mai frumos timp din istoria Moldovei. Niciodată țara nu a fost mai întinsă, mai bogată și mai respectată. Întocmai cum vechii greci au avut epoca lui Pericle, noi am avut momentul „Ștefan cel Mare“, considerat „epoca de aur“ din istoria medievală românească, concretizat prin lupta pentru dezvoltarea economică internă, pentru consolidarea domniei, a autorității domnești, pentru apărarea independenței și dezvoltarea culturii medievale.³

Tema se predă conform programei, în două lecții :

1. Lupta pentru consolidarea domniei și a țării.

2. Războaiele de apărare duse de moldoveni sub conducerea lui Ștefan cel Mare.

Predarea cunoștințelor noi s-a făcut în cabinetul de istorie, bazată pe folosirea diafilmului, îmbinată cu izvorul istoric. Pentru prima lecție am acordat prioritate diafilmului „Ștefan cel Mare“, partea I-a, *în timpul expunerii*. Un alt lucru de care a trebuit să ținem seama a fost că diafilmele existente sînt ediții mai vechi și nu respectă succesiunea faptelor conform manualului, ediția 1974, fapt ce ne-a determinat să punem de acord ordinea momentelor lecției din manual cu secvențele din diafilm pentru ușurarea desfășurării lecției.

Planul a fost următorul :

1. Situația internațională

— am folosit dialogul sprijinit pe cunoștințele anterioare ale elevilor și harta, ca material didactic.

2. Împrejurările în care Ștefan ajunge domn al Moldovei

— am folosit expunerea pe baza materialului bibliografic studiat, harta patriei, portretul domnitorului și tabloul înscăunării la „Direptate“ (din cabinetul de istorie). Totodată, am prezentat și portretul literar al lui Ștefan, de Mihail Sadoveanu : „Vodă Ștefan, călcînd atunci în al 40-lea an al vîrstei, avea obrazul ars proaspăt de vîntul de primăvară. Se purta ras, cu mustața ușor cărunțită. Avea o puternică strîngere a buzelor și o privire verde, tăioasă. Deși scund de statură, cei dinaintea sa, opriți la zece pași, păreau că se uită la el de jos în sus“⁴

3. Politica internă a lui Ștefan cel Mare

Am pornit de la citatul din „Letopisețul Țării Moldovei“, de Gr. Ureche, care, preocupat mai mult de luptele domnitorului, scria sub impresia celor 36 de bătălii „...Ștefan Vodă, gătindu-să de mai mari lucruri să facă, nu cerca să așeze țara, ci de război să gătea, că au împărțit oștii sale steaguri și au pus hotnogi și căpitani, carile toate cu noroc i-au venit.“⁵

³ Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, București, Edit. Albatros, 1973, p. 307.

⁴ M. Sadoveanu, „Frații Jderi“, Edit. Minerva, București, 1975, p. 27.

⁵ Gr. Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, E.S.P.L.A., 1955, p. 83.

Am atras atenția elevilor că în spiritul acestui document istoriografia burgheză a tratat domnia lui Ștefan mai mult prin prisma faptelor sale de arme. Slujindu-ne, în continuare, de diafilm am subliniat ideea că la baza succeselor sale a stat o politică înțeleaptă de organizare internă a statului.

a) *Viața economică și socială.* S-au purtat discuții asupra domeniilor vieții economice din Moldova: agricultura — ilustrată de secvențele 5 (unelte), 7 (aratul); creșterea vitelor — secvența 8; meșteșugurile — secv. 9; comerțul intern — secv. 10 — (harta cu orașele-tîrguri); 11 (monede), 12 (poduri), 14 (corăbii comerciale); comerțul extern a fost ilustrat prin secvențele nr. 15 (acțiunile privilegiilor comerciale acordate negustorilor brașoveni și lioveni) și nr. 16 (harta drumurilor comerciale interne și ale comerțului de tranzit). În secvențele 17—24 sînt prezentate orașele cu care Moldova întreținea relații comerciale. Aspectul social l-am ilustrat prin secvența 26 care reprezintă acte emise de cancelaria domnească pentru stăvilirea anarhiei feudale.

În acest moment al lecției am introdus o situație-problemă referitoare la baza socială a politicii interne a lui Ștefan cel Mare punînd întrebarea: „Cum se explică faptul că Ștefan cel Mare, reprezentantul marilor feudali, ia măsuri în favoarea maselor populare, atrăgîndu-le de partea sa?”

b) *Măsuri de consolidare a domniei.* Întărirea sistemului defensiv a fost ilustrat prin secvențele nr. 30, 31, 32 reprezentînd cetățile Suceava, Neamț și Baia.

— Preocuparea domnitorului pentru organizarea armatei.

După ce elevii au prezentat unitățile care compun oastea țării, cu ajutorul secvențelor 37—49 am ilustrat armamentul folosit de pedestrași, cavaleri, husari, mercenari, etc.

c) *Lupta pentru consolidarea domniei.* Cu ajutorul elevilor scoatem în evidență faptul că întărirea Moldovei pe plan intern este stînjinită de prezența unei garnizoane a regelui Ungariei, la Chilia (cetate indispensabilă pentru menținerea sistemului defensiv din sud), de politica Țării Românești, de unelirile lui Petru Aron din Polonia și apoi din Transilvania, precum și de atacurile tătarilor. Cu această ocazie, se amintește și de tratatul de la Overchelăuți (1458), creîndu-se o altă situație problemă: Cum se explică faptul că Ștefan, gloriosul domn, acceptă suzeranitatea regelui Poloniei? Aici elevii vor trebui să facă apel, printre altele, și la cunoștințele lor anterioare în legătură cu formele rigide ale ceremonialului tradițional și conținutul nou pe care Ștefan l-a dat relațiilor cu Polonia, refuzînd multă vreme să depună personal jurămîntul de credință. De asemenea, faptul că așezarea geografică a Moldovei a imprimat un anumit specific acestei țări, a obligat pe Ștefan să urmărească grupările și regroupările dintre state pentru a menține stabilitatea statului său. Ștefan și-a dat seama că Moldova nu poate supraviețui ca stat decît avînd în vedere ansamblul relațiilor externe; de aceea el a acceptat la început suzeranitatea Poloniei, pentru ca atunci cînd s-a ivit o nouă posibilitate, să o înlăture, cum a fost cazul în urma luptei împotriva lui Ioan Albert, din Codrii Cosminului.

Momentele au fost ilustrate apoi prin secvențele nr. 6 (atacul asupra Chilie), 7, 8, 9, (înfîngerea lui Matei Corvin la Baia, cu planul bătăliei), 12, 13 (alungarea tătarilor din Lipnic), din diafilmul „Ștefan cel Mare”, partea II-a. Aici am folosit și un citat din scrisoarea lui Ștefan către regele Poloniei, din ianuarie 1468, prin care vestea că: „...în ziua de cincisprezece decembrie ... am

poruncit tuturor călăreților noștri și întregii oști să descalece, de la mic pînă la mare, și am pornit pe jos și am năvălit asupra lor și a început lupta între noi, de seară pînă în zori... Și astfel au căzut de sabie multe capete ale demnitarilor... Și chiar pe regele Ungariei l-am rănit cu trei răni mortale... Și altă oaste a fost tăiată cu sabia... Și pe rege l-au pus pe o targă și au fugit cu el peste munți... Și carele și corturile și diferite bombarde, mașini și tunuri mari și mici pe toate le-am luat”⁶

4. **Concluzii.** Întreaga politică de consolidare internă a Moldovei cît și politica sa externă au determinat conflictul cu turcii.

La lecția a doua — **Războaiele de apărare duse de moldoveni sub conducerea lui Ștefan cel Mare** — accentul a căzut pe cuvîntul profesorului cu folosirea izvoarelor istorice. În acest caz, diafilmul ne-a ajutat să consolidăm, să fixăm cunoștințele din lecție numai prin cîteva secvențe: nr. 15, 16, 17 (pentru bătălia de la Vaslui); nr. 25, 26, 28 (pentru bătălia de la Valea Albă) și nr. 32, 33, 34, 35 (pentru Codrii Cosminului), *toate folosite în partea finală a lecției.*

Am considerat că utilizarea diafilmului în timpul expunerii, ca în prima parte, i-ar fi lipsit pe elevi de multe informații științifice, fapt ce ne-a determinat să acordăm prioritate izvoarelor istorice aflate la îndemîna fiecărui profesor în „Crestomație. File din cronici” (editată de Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară, 1973).

Am punctat unele momente ale lecției, după cum urmează:

Bătălia de la Vaslui (10 ianuarie 1475), cu un citat din Gr. Ureche „...i-au biruit Ștefan vodă, nu atîta cu vitejia, cum cu meșteșugul... tocmise puțini oameni despre lunca Bîrladului, ca să-i amăgească cu buciume și cu trîmbițe. Atuncea oastea turcească, întorcîndu-se la glasul buciurilor și împiedicîndu-i apa și lunca, și negura acoperindu-i... iară dindărăt Ștefan vodă cu oastea tocmită i-au lovit gioi, ghinarie 10 dzile”. (Vezi „Letopisețul Țării Moldovei”, în „Crestomație”, p. 49). Această imagine a luptei a fost completată cu citatul din cronicarul polon Długosz care se referă la prada luată de Ștefan și dezastrul ce le-a pricinuit turcilor în retragere: „Toată oastea lui s-a îmbogățit din prada luată de la turci: aur, argint, purpură, cai și scule scumpe... Pe mai mulți țărani îi făcu boieri. Foarte puțini turci au putut scăpa cu fuga. Pentru că, cei care o luară la fugă și se îndreptară spre Dunăre, fură tăiați de moldoveni care aveau cai mai buni, sau fură luați de valuri și înecați. (Crestomație, p. 50).

Această biruință a contribuit la creșterea prestigiului Moldovei și a domnitorului ei atît de mult, încît, numele țării era cunoscut în lumea întreagă, Moldova devenind o adevărată „poartă a creștinătății”. În sprijinul acestei afirmații, subliniată de profesor, aducem drept argumente noi aprecieri din cronicarul Długosz, folosind citatul foarte semnificativ: „O, bărbat demn de admirat, întru nimic inferior ducilor eroici, care cel dintîi dintre principii lumii a repurtat în zilele noastre o victorie atît de strălucită contra turcilor... După părerea mea, este cel mai vrednic să i se încredințeze conducerea și stăpînirea lumii și mai ales funcțiunea de comandant și conducător contra turcilor”.⁷

⁶ *Crestomație. File din cronici*, Editura militară, 1973, p. 44.

⁷ *Ibidem*, p. 69.

Expediția turcească din anul 1476, soldată în final cu înfrângerea turcilor, poate fi ilustrată folosind citatul din Giovanni Angiolello, martor ocular al evenimentelor, iar pentru victoria din Codrîi Cosminului se poate folosi un alt citat din Gr. Ureche, „Letopisețul Țării Moldovei”, profesorul avînd libertatea de a alege citatul cel mai potrivit din textele găsite tot în „Crestomație.”

Procedînd în acest fel, s-a reușit să se dea lecției un temei științific, garanția de autenticitate, lecția nefiind redusă nici în acest caz la o simplă povestire, explicația cauzală fiind și acum modalitatea ce face înțeleasă lecția de istorie de elevi⁸. Folosind în final diafilmul, s-a contribuit la ușurarea înțelegerii evenimentelor, scoțîndu-se în evidență culoarea locală, specificul timpului. Evenimentele astfel prezentate capătă noi dimensiuni, crează la elevi convingeri și încredere în veridicitatea celor prezentate.

În același mod s-au predat și alte lecții din istoria patriei, fără a absolutiza metoda, fără a fixa definitiv momentul utilizării mijloacelor tehnice într-o anumită etapă a lecției.

Iată și un exemplu din istoria universală modernă unde procedeele sînt asemănătoare : *Revoluția burgheză din Franța (1789—1794)* — lecție care se predă în două ore.

1. Prima fază a revoluției : marea burghezie la putere

2. A doua fază a revoluției : dictatura iacobină.

Predarea noilor cunoștințe se bazează pe o lectură prealabilă a principalelor probleme în cadrul grupelor de elevi, așa încît cu ajutorul lor, folosind concomitent ca mijloace moderne diafilmul „Revoluția burgheză din Franța”, partea I și a II-a și izvorul istoric din *Culegerea de texte pentru istorie universală*, vol. 1 (E.D.P., 1973), s-au urmărit și subliniat :

1. Cauzele revoluției

— criza economiei feudale, anacronismul dintre sistemul politic și situația celor trei stări generale.

S-au întărit cele afirmate de elevi cu cîteva secvențe din prima parte a diafilmului amintit : secvența nr. 2 — o alegorie semnificativă reprezentînd cele trei stări generale ; nr. 3, 4, 5, 6 — stările privilegiate ; nr. 7, 8, 9, — reprezentînd starea a treia. Elevii au tras concluzia că aceasta din urmă suporta toate obligațiile și că nu mai era dispusă să le accepte în continuare. În acest moment dăm citire și celor trei întrebări ale abatelui E. J. Sieyès din „Ce este starea a treia...”: „Ce este starea a treia ? Totul. Ce a fost ea pînă în prezent în ordinea politică ? Nimic. Ce dorește ea ? Să devină ceva”.⁹

Prin secvențele 10—17 s-a scos în evidență pregătirea ideologică a revoluției. Prezentînd portretele lui Turgot (secv. 19), Necker (secv. 20), se ajunge la concluzia că epoca reformelor „gen Ludovic al XIV-lea” a trecut și că numai revoluția putea rezolva criza societății franceze.

⁸ Vezi și Aurel Iordănescu, *Folosirea izvoarelor istorice — mijloc de întemeiere științifică a lecției*, în „Studii și articole de istorie”, XVIII, 1972, p. 81—87.

⁹ E. J. Sieyès, *Ce este starea a treia ? Culegere de texte*, București, 1973, p. 137.

2. Începutul revoluției : 14 iulie 1789

— diafilmul ne prezintă un caiet de doleanțe (secv. 24). Aici am introdus și un citat din caietul de doleanțe al orașului Nancy.¹⁰

Secvențele 25—37 trec în revistă alte momente principale ale începutului revoluției, inclusiv atacul asupra Bastiliei. Aici s-a folosit și un citat din *Jurământul* din „Sala jocului cu mingea“, prin care se stabilește precis scopul Adunării Naționale : „Jurăm să nu ne separăm, ca Adunare Națională, și să ne întâlnim oriunde și oricând împrejurările o vor cere, pînă cînd vom fi redactat constituția regatului și o vom fi așezat pe temelii solide.“¹¹

3. Desființarea privilegiilor feudale

— secvența 38 ilustrează „La Grande peur“.

— secvențele 40 și 41 se referă la desființarea privilegiilor feudale din 4 august 1789.

— prin secvențele 43 și 44 subliniem un moment esențial al revoluției, adoptarea de către Adunarea Constituantă, la 26 august 1789, a *Declarației drepturilor omului și ale cetățeanului* — actul de deces al vechii orînduiri și enunțarea principiilor juridico-politice ale noii orînduiri burgheze. Acest moment îl punctăm și prin prezentarea cîtorva din drepturile cetățeanului enunțate în Declarație :

I. „Oamenii se nasc și rămîn liberi și egali în drepturi, deosebirile sociale nu pot fi bazate decît pe utilitatea publică.

II. ...Drepturile naturale și imprescriptibile ale omului sînt libertatea, proprietatea și rezistența la opresiune.

III. Națiunea este sursa esențială a principiului oricărei suveranități.

VI. Legea este expresia voinței generale.“¹²

După ce se comentează cu elevii, se trage concluzia că Declarația reprezintă o sinteză a gîndirii înaintate a omenirii pînă la acea dată ; este bine să se comenteze și Petiția drepturilor, Muștrarea cea Mare, Declarația de independență a statelor americane.

Prin secvența 52 ilustrăm Constituția din 1791.

4. Izbucnirea războiului

— S-a început cu secvența 53 care prezintă organizarea intervenției armatei străine.

— un moment educativ, mobilizator al lecției este declararea „patriei în primejdie“, marcat de noi prin folosirea secvențelor 8—10 din partea a II-a a diafilmului, precum și a discului „Marsilieza“, imn care descătușează și mobilizează forțe sociale de nebănuț.

¹⁰ *Culegere de texte pentru istoria universală*, vol. 1, București, 1973, p. 138—141.

¹¹ *Ibidem*, p. 143.

¹² Vezi „*Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului*“, în *Culegere de texte pentru istorie universală*, vol. 1, București, 1973, p. 146—148.

5. Insurecția din 10 august 1792 și proclamarea Republicii se ilustrează cu secvențele 11—16.

În același mod se tratează și a doua fază a revoluției burgheze din Franța : Dictatura iacobină.

Din cele prezentate de noi, putem trage concluzia că integrarea mijloacelor audio-vizuale se poate face în orice moment al lecției, în moduri diferite, urmărind diverse scopuri. Considerăm o eficiență mai sporită a lor la transmiterea afectivă a cunoștințelor. Nu ne-am propus să tragem concluzii definitive. Scopim însă un bun câștigat preocuparea noastră de a ancora lecțiile la noile tehnici pedagogice și că vom putea aduce o modestă contribuție la perfecționarea diferitelor modalități de realizare a unor lecții moderne de istorie.